

Pracovat a mít funkční rodinu je v České republice náročné

Odovídá ekonomická aktivita rodičů trendům v západní Evropě? Co brání ženám nastoupit s malými dětmi do zaměstnání? **Analýza odborníků** z Českého statistického úřadu se pokouší nastínit, jak to u nás v letech 2006 až 2010 fungovalo.

Nejdůležitější roli ve sladění pracovního a rodinného života hraje věk nejmladšího dítěte. I na začátku nového tisíciletí převládá tradiční rozdělení rolí rodičů s nejmladším dítětem do dvou let, kdy otec pracuje a matka je v domácnosti. Po skončení rodičovské dovolené jednoznačně vítězí model plné zaměstnanosti v rodině.

Do věku 3 let nejmladšího dítěte otec pracuje a matka je bez zaměstnání (79,2 %), ve věku 3–5 let oba partneři pracují (56,6 %), nebo pracuje pouze otec a matka zůstává bez zaměstnání (38,6 %). Ve věku 6–14 let nejmladšího dítěte jednoznačně převažuje model – oba rodiče již pracují (83,1 %). Málo významná je kategorie, kdy oba rodiče nepracují, a zcela marginální je varianta, kdy matka pracuje, ale otec je bez zaměstnání.

Klíčový je úvazek

Celé období 2006 až 2010 je charakteristické nízkým podílem částečných úvazků. Zvláště matky nevyužívají kombinace péče o dítě v domácnosti a zaměstnání na částečný úvazek. Přitom volba délky úvazku zcela jednoznačně zlepšuje možnost sladění rodinných a pracovních povinností.

Během posledních deseti let obecně na trhu práce nedošlo k významnému nárůstu počtu částečných úvazků. Jestliže v roce 2000 pracovalo z celkového

Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS)

Je základním datovým zdrojem pro analýzu **Sladování rodinného a pracovního života** a je zaměřené na zjišťování ekonomického postavení obyvatelstva na území celé České republiky. Jeho rozsah i ukazatele zaměstnanosti a nezaměstnanosti odpovídají definicím Mezinárodní organizace práce a metodickým doporučením Eurostatu. Provádí se od roku 1993. Podrobné domácnostní ukazatele je možné získat za období 2002–2010.

Ad hoc modul Sladění rodinného a pracovního života navazuje na standardní část Výběrového šetření pracovních sil. Šetření též probíhalo kontinuálně po celý rok 2010 přibližně na 20 % vzorku VŠPS, konkrétně na 30 032 osobách. Cílovou skupinou byly osoby ve věku 15–64 let.

počtu zaměstnaných osob na částečný úvazek 5,6 % zaměstnaných osob, v roce 2010 jen nepatrně více (6,6 %).

Podobně to vypadá i v detailním pohledu podle délky úvazků partnerů žijících s nejmladším dítětem do věku 15 let v průměru za celé sledované období. Zcela jednoznačně převažuje model, kdy oba dva partneři pracují na plný úvazek – jedná se přibližně o polovinu případů (49 %). Podle tradičního vzoru, kdy otec pracuje na plný úvazek a matka je bez

zaměstnání, participovalo na trhu práce 38,1 % partnerů. Podíl kategorie, kdy otec pracuje na plný úvazek a žena na částečný úvazek, byl pouze 7,2 %. Celkový podíl, kdy alespoň jeden rodič pracoval na částečný úvazek, činil 8,0 %. V kontrastu se severní, ale i západní Evropou se jedná o zcela nesrovnatelný podíl. Například dle mezinárodně srovnatelné metodiky VŠPS napříč EU v Nizozemí pracuje na částečný úvazek přibližně 75 % žen, v severských zemích, ale i v Rakousku a Německu, přibližně 40 %.

Ženy aktivnější

Celkový počet osob ve věku 15–64 let dosáhl v roce 2010 téměř 7,4 miliónů. Z nich třetina (méně než 2,5 miliónu osob) uvedla, že pravidelně pečuje alespoň o jedno dítě do 15 let, o osobu starší 15 let nebo souběžně pečuje jak o dítě, tak o starší osobu.

Mezi muži a ženami je v péči o blízké značný rozdíl (36 % žen a 30 % mužů). Ze šetření vyšlo najevo, že ženy jsou aktivnější – index počtu žen k počtu mužů ve skupině pečujících o vlastní dítě do 15 let dosáhl 111,3. U péče o nemocnou osobu nad 15 let a osoby v pokročilém věku připadalo na 100 pečujících mužů dokonce 146 žen.

Péče o vlastní dítě (nebo dítě partnera) ve věku do 15 let bezpro-

středně v domácnosti respondenta jednoznačně převažuje. Poskytovalo ji 1 863,9 tis. osob, tj. o něco více než čtvrtina všech obyvatel ve věku 15–64 let. Pokud vezmeme v úvahu i kombinaci péče o vlastní dítě s jiným typem péče, dosáhl počet pečujících o děti této věkové kategorie 2 018,8 tis. (27,3 % z celé cílové skupiny respondentů).

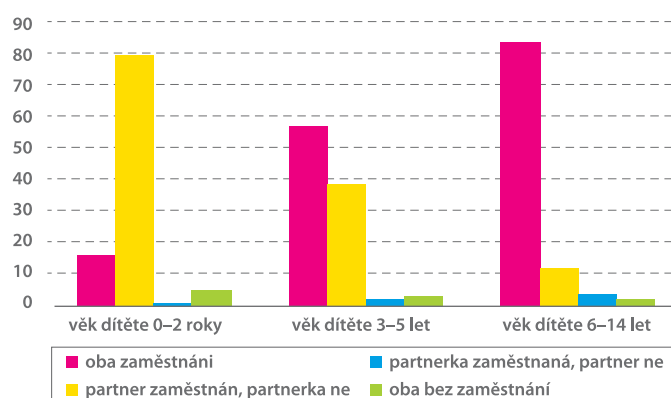
Počet respondentů pečujících pravidelně o osobu 15letou a starší, která je nemocná, nebo pečující o osobu v pokročilém věku, byl podstatně nižší – po zahrnutí kombinace s péčí o děti do 15 let to bylo celkem 383 tis.

Jednoznačně tedy převládá péče o děti ve věku do 15 let přímo v domácnostech. Podstatně méně často respondenti pečují o seniory. Přitom od roku 1995 se zvýšila naděje dožití u žen o 4 roky, u mužů dokonce o 4,7 roku. Souběžně se stárnutím obyvatelstva však budou růst požadavky na poskytování pravidelné péče nejen ze strany blízkých osob a známých, ale zejména na profesionální sociální zařízení, pečovatelskou službu a specializovaná zdravotnická zařízení, která i nyní relativně vysoký počet osob v pokročilém věku již dlouhodobě využívá.

Rozdíly se Slovenskem

V péči o děti či osoby nemocné, postižené či v pokročilém věku

Zaměstnanost v úplných rodinách podle věku nejmladšího dítěte v ČR (průměr let 2006–2010) v %

Zdroj: ČSÚ

se Česko od Slovenska výrazně neodlišuje. Hodnoty zmíněných ukazatelů vycházejí z podobného demografického vývoje, který souvisel s prudkým poklesem plodnosti v polovině devadesátých let minulého století a růstem porodnosti v důsledku rození dětí rodičům ze silných populačních ročníků sedmdesátých let.

Podobně se v obou republikách zakořenil i vztah k institucím organizované péče o děti. Zcela převažuje organizovaná péče pro děti ve věku 3–5 let (mateřské školky). Významně méně se tato forma péče využívá pro děti ve věku 0–2 let a 6–14 let (do organizované péče se nepočítá povinná školní docházka na základní škole).

V České republice uvedlo 71 % žen ve věku 15–64 let žijících s dítětem do 15 let věku v domácnosti, že nevyužívá služeb organizované péče o děti. Ve Slovenské republice to bylo 70,3 %.

Naopak Českou republiku od Slovenské výrazně odlišuje uspořádání pracovní doby, a to i pro matky s malými dětmi. Přestože u nás nadále převažuje model, kdy většina zaměstnanců má pevně daný začátek a konec pracovní doby, ve srovnání se Slovenskem se jedná o řádově jiný podíl – pouze 2,6 % zaměstnankyň ve

věku 15–64 let uvedlo, že využívá pružnou pracovní dobu (u nás 10,3 %), a 8,5 % zaměstnankyň, že má jinou úpravu pracovní doby.

Na rozdíl od České republiky není na Slovensku umožněno především matkám s malými dětmi (0–14 let) více využívat alternativní formy uspořádání pracovní doby, kdy podíl matek využívající např. možnost pružné pracovní doby se neliší od celkového podílu za všechny zaměstnankyň. Podobně je tomu i v případě možnosti vzít si alespoň jeden den volna z rodinných důvodů (mimo dovolenou nebo speciální volno dle zákoníku práce). Podle získaných dat je v České republice, na rozdíl od Slovenské republiky, velmi rozšířený systém tzv. neplacené dovolené, či v případě soukromých firem tzv. „sick leave“. Ve Slovenské republice pouze 16,8 % zaměstnankyň ve věku 15–64 let uvedlo, že obecně mělo možnost úpravy pracovní doby za účelem vzít si alespoň jeden den volna z rodinných důvodů (u nás 45,1 %).

Věk nejmladšího dítěte v domácnosti

Při definování ekonomické aktivity v rámci rodiny je výchozím ukazatelem věk nejmladšího dítěte. Předpokládá se totiž, že nejmladšímu dítěti je věnována vždy největší péče v rámci domácnosti. Pro potřebu analýzy jsou vymezeny především úplné rodinné domácnosti, které jsou definované partnerskou vazbou, přičemž nezáleží, zda jde o partnerské domácnosti s dětmi či bez dětí. Vzhledem k snadnější interpretaci je věk nejmladšího dítěte v domácnosti rozdělen na 3 základní kategorie (0–2 roky, 3–5 let, 6–14 let). Tato část analýzy vychází z předpokladu, že nejmladší dítě má zcela zásadní vliv na ekonomickou aktivitu partnerů či samotného rodiče.

Bohuslav Mejstřík, Ondřej Nývlt, Marta Petráňová
oddělení pracovních sil, migrace a rovných příležitostí